

Natalia Alexandrovna Son, *Tira rimskogo vremeni*, Editura Naukova Dumka, Kiev 1993, 156 p.; 30 fig.

Monografia *Tira rimskogo vremeni* (Tyrasul în perioada romană) o are ca autor pe Natalia Alexandrovna Son cercetătoare la Institutul de Arheologie din Kiev, care a efectuat mai mulți ani la rând cercetări arheologice în orașul antic Tyras. Acest valoros studiu monografic înmănunchează 156 de pagini, 30 de figuri și planșe cu desene și fotografii alb negru inserate în text.

Cartea este structurată în patru capitole mari. În introducerea (p. 3—11), autoarea vorbește despre importanța orașului antic Tyras pe parcursul istoriei antice în nord-vestul Mării Negre, face o trecere în revistă a evoluției orașului Tyras. După această prezentare autoarea face un scurt istoric al cercetărilor orașului Tyras. Amintește că cercetarea și interesul pentru orașul Tyras a început în prima jumătate a secolului XIX. Îi amintește pe primii cercetători care au încercat să localizeze orașul: G. Avakian și P. Nicorescu, care au avut meritul să facă niște săpături sistematice și să publice rezultatele cercetărilor, astfel, punând în circulație vestigiile antice de la Tyras, îmbogățind cunoștințele istorice despre acest oraș antic. Tot din aceste pagini aflăm că începând cu anii '50 s-au efectuat, pe parcursul anilor, săpături sistematice executate de mai mulți arheologi de renume printre care se numără A. I. Furmanskaia, S. D. Krijițkii, I. B. Kleiman etc.; amintește studiile și monografiile despre Tyras publicate de-a lungul anilor. La sfârșitul introducerii, autoarea mulțumește tuturor celor care au ajutat-o la editarea acestei monografii.

Primul capitol, Etapele principale ale dezvoltării istorice a orașului Tyras, (p. 12—59), este structurat în trei subcapitole. În acest capitol autoarea subliniază faptul că pe parcursul primelor secole d.Ch. în istoria Tyrasului se evidențiază trei etape cronologice. Tot aici autoarea tratează despre expansiunea romană, situația politică în nord-vestul Mării Negre și situația orașului Tyras la sfârșitul sec. I î.Ch. — prima jumătate a sec. I d.Ch. Capitolul debutează cu campaniile geto-dacilor sub conducerea lui Burebista. După moartea acestuia orașele grecești ies de sub dependența geto-dacilor. Orașul Tyras, ca și alte orașe, intră într-o perioadă de criză economică. La sfârșitul sec. I î.Ch. — începutul sec. I d.Ch. se observă o activizare a vieții și o treptată renaștere economică a orașului. Acest lucru, după cum susține autoarea, a dus la lărgirea relațiilor politice cu Roma și regatul odris sub protectoratul căruia se afla, probabil, Tyrasul. După înglobarea teritoriului regatului odris în Imperiul roman, orașul Tyras intră în orbita politicii romane, iar în caz de necesitate, după cum afirmă autoarea, orașului Tyras i se acorda ajutor din partea administrației romane. În continuare autoarea vorbește despre intrarea orașului Tyras sub stăpânirea romană și introducerea noii numerotații a anilor. Totodată, ridică problema statutului orașului Tyras și a prezenței romane în oraș. Autoarea demonstrează că orașul se afla la mijlocul sec. I d.Ch. — a doua jumătate a sec. I d.Ch. în afara Imperiului, hotarul fiind pe Dunăre, respingând părerea altor cercetători ce susțin că la mijlocul sec. I d.Ch. Tyrasul intra în componența provinciei Moesia. Autoarea arată că, deși nu intra încă în componența provinciei Moesia, teritorial orașul depindea administrativ de provincia Moesia. Este amintit și rolul important pe care îl juca orașul Tyras la sfârșitul sec. I d.Ch. pentru Imperiul roman în această zonă. În unul din subcapitole, autoarea ridică problema prezenței garnizoanei romane la Tyras. Astfel, bazându-se pe descoperirile arheologice, autoarea ajunge la concluzia că doar din vremea lui Traian se poate vorbi de o prezență efectivă a soldaților romani la Tyras. Autoarea discută problema prezenței detașamentelor din leg. V Macedonica, I Italica, XI Claudia, dar și folosirea ei ca bază maritimă a orașului de flota provinciei Moesia. Începând de la pagina 42 până la

pagina 50 este abordată problema organizării oraşului care are aceeaşi structură ca şi în perioada mai timpurie. Dar accentuează faptul că apar tendinţe antidemocratice în structura statală a oraşului Tyras. Astfel, scade rolul Aduării poporului şi creşte rolul Colegiului arhonţilor, apare funcţia de prim arhonte şi secretar al oraşului, fapt ce duce, după cum afirmă autoarea, la apropierea funcţiilor legislative cu cele executive. Este ridicată şi problema relaţiilor cu administraţia romană şi întărirea influenţei romane asupra populaţiei oraşului. Aminteşte şi faptul că funcţiile cele mai importante în oraş erau ocupate de cetăţeni romani.

Abordează problema incursiunii carpilor şi distrugerea suferită în urma incursiunilor goţilor. Autoarea respinge, pe baza descoperirilor arheologice, ideea distrugerii şi încetării vieţii la Tyras în anii 30—40 ai sec. III în urma incursiunii goţilor. Pune în discuţie şi problema retragerii garnizoanei romane, fiind de părere că ea a fost îndepărtată la mijlocul sec. III sau în al treilea sfert al sec. III d.Ch., dar nu mai repede de mijlocul sec. III d. Ch.

Urmează subcapitolul trei intitulat Tyrasul în a doua jumătate a sec. III — sec. IV, în care vorbeşte despre retragerea romană, situaţia de la hotarele Imperiului roman şi supunerea oraşului populaţiilor barbare. Astfel, din a doua jumătate a sec. III — sec. IV nu se poate vorbi de Tyras ca despre un centru antic. În concluzie la acest subcapitol vedem că evenimentele istorice petrecute în regiune în sec. III—IV au dus la încetarea vieţii pe teritoriul oraşului Tyras la sfârşitul sec. IV d.Ch.

În capitolul II, (p. 60—69), intitulat „Câteva întrebări privind dezvoltarea economică”, autoarea face o caracterizare generală a culturii materiale. Autoarea ia în discuţie toate categoriile de materiale: ceramica, sticla, obiectele din fier, bronz, analizează amforele şi centrele din care provin, discută problema categoriilor ceramice. Se opreşte cu precădere asupra ceramicii lucrate cu mâna pe care o găsim într-o cantitate mare în special în sec. I î.Ch. — I d.Ch. şi în sec. III—IV d.Ch. Aminteşte de ceramica geto-dacică care este descoperită la Tyras într-o cantitate destul de mare. Ia în discuţie şi alte categorii de materiale, cum ar fi: opaiţele, oglinzile, brăţările, inelele, fibulele, obiectele din os. Autoarea dedică câteva pagini şi ocupaţiilor gospodăreşti a locuitorilor oraşului Tyras.

Următorul capitol este dedicat componenţei etnice a populaţiei oraşului Tyras, compusă din greci, romani, traci, iranieni etc. Autoarea afirmă că nu a avut loc o barbarizare majoră a oraşului, dar aminteşte de creşterea numărului populaţiei trace din oraş. N. Son consideră că ceramica lucrată cu mâna nu este un criteriu de a stabili barbarizarea culturii Tyrasului. O parte a ceramicii geto-dacice a fost lăsată de scurtă prezenţă a acestora sub Burebista deşi se ştie, pe baza materialelor, că geto-dacii sunt prezenţi de timpuriu în zona oraşului, iar ceramica geto-dacică persistă până în sec. III d.Ch. Tot în acest capitol se discută problema coloniştilor romani şi despre romanizarea populaţiei. La sfârşitul capitolului se discută problema retragerii trupelor romane din oraş, la mijlocul sec. III d. Ch., cu care a plecat şi o parte a populaţiei, iar în Tyras pătrund barbarii. În concluzie aflăm că deşi încetează să mai existe ca oraş, Tyrasul are relaţii cu Imperiul în sec. IV d.Ch.

Ultimul capitol al acestei cărţi este dedicat culturii spirituale, fiind tratată problema religiei şi monumentelor de artă.

Valorosul studiu monografic conceput acritic şi având un stil deosebit de fluent beneficiază de un bogat aparat judicios, numeroase note, o amplă bibliografie care reflectă istoria, cultura materială şi spirituală a populaţiei oraşului Tyras în primele secole d.Ch.

În concluzie, recomand cu căldură, în special cercetătorilor în epoca romană, această carte, mai ales celor care doresc să cunoască istoria oraşului Tyras.

VITALIE BĂRCĂ